

Opetusideoita ja -aineistoa – Pedagogiska ideér och läromaterial

Paikalliskehityksen näyteikkuna opetuksen ja matkailun palveluksessa: Cato Manor, Durban

MIKA VEHNÄMÄKI

Yleisen valtio-opin laitos, Helsingin yliopisto

Cato Manor on kaupunginosa Durbanin läntisellä esikaupunkialueella KwaZulu-Natalin maakunnassa, Etelä-Afrikan tasavallassa. Se on Durbanin kehityshankkeiden silmäterä. Cato Manorin asuinoloja ja infrastruktuuria on uudistettu voimakkaasti sekä eteläafrikkalaisen että ulkomaisen pääoman turvin (kuva 1). Tavoitteena on rakentaa tiivis ja elävä yhteisö vähävaraisille eteläafrikkalaisille.

Ihmisten elinolojen parantamisen lisäksi Cato Manorin kehittämisellä on toinenkin ulottuvuus: paikallinen tilinteko Etelä-Afrikan apartheid-meneisyyden kanssa. Rotuerottelun aikana monissa Etelä-Afrikan kaupungeissa luotiin omat asuinalueet (*township*) ”ei-valkoisille” ihmisille, joiksi maassa kutsuttiin mustia afrikkalaisia, intialaisperäistä väestöä sekä ”värillisiä” eli valkoisten ja mustien yhteisiä jälkeläisiä (Donaldson ym. 2002; Jürgens ym. 2002; Parnell & Oldfield 2002). Nämä asuinalueet olivat usein varsin huonokuntoisia, ei-

vätkä köyhien ongelmat kiinnostaneet Etelä-Afrikan valkoisia vallanpitäjiä.

Kaupunkien väestömäärien kasvaessa rakentamaton tila kävi yhä niukemmaksi. Valkoihoisille buurien ja englantilaisten jälkeläisille haluttiin lisää tasokkaita asuinalueita läheltä kaupunkien palveluja. Niukkuuden varjolla muun väestön asuinalueita tuhottiin säälimättä ja asukkaat pakko-siirrettiin kaupungin laitamiin joutomaille. Merkillinen osa näistä ihmisistä oli maalta muuttaneita työttömiä, jotka olivat lähteneet kaupunkiin paremman elämän toivossa. Kun heidän asumuksensa jyrättiin puskutraktorein maan tasalle, köyhille ja työttömille ei usein jäänyt muuta mahdollisuutta kuin kasata uusi pahvi- tai aaltopeltihökkeli hallituksen määräämään paikkaan.

Kaikkialla valkoisten levittäytyminen ei suinkaan sujunut ilman vastarintaa. Hyvinä esimerkeinä ovat Kapkaupungin keskustan kerrostalo-

Kuva 1. Cato Manorin taloja on uudistettu valtion ja kunnan lainoin (Kuva kirjoittajan, 08/02).

Kuva 2. Cato Manorin kehitysliiton tunnus.

alue District Six ja Durbanin Cato Manor, joissa asukkaiden painokas vastarinta jäädettiin rakennushankkeet koko apartheidin ajaksi. District Six on vielä tänä päivänäkin laajalti entisessä asussa, sen sijaan Cato Manor on muuttunut täysin entisistä ajoista.

Vierailin Cato Manorissa elokuussa 2002 Kansainvälisen maantieteilijäunionin IGU:n alueellisen konferenssin yhteydessä.

Elävästä alueesta tuhotuiksi raunioiksi

Cato Manorin asutus juontaa juurensa 1650-luvulle. Tuolloin alueella oli useita pieniä itsehallinnollisia yhteisöjä (*chiefdom*). Vuonna 1843 alue siirtyi Durbanin ensimmäisen pormestarin, George Caton, hallintaan, joka teki siitä maatilan. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen tila pilkottiin pienempiin osiin, jotka myöhemmin vuokrattiin sokeriplantaaseilta vapautuneille intialaisille työläisille (*Cato Manor...* 2000: 1).

Durbanin väkiluku kasvoi toisen maailmansodan jälkeen voimakkaasti mustien muuttaessa sankoin joukoin kaupunkiin. Intialaiset pienviljelijät alkoivat vuokrata maatilkkujaan mustille asumista varten. Mittavat vuokrankorotukset ja ylikansoitus kuitenkin kasvattivat tyytymättömyyttä intialaisia vuokraisäntiään kohtaan. Vuonna 1949 mustien ja intialaisten välinen kiista huipentui kahden päivän pituiseen mellakointiin, jossa kuoli 137 ihmistä ja kauppoja, koteja ja julkisia rakennuksia tuhottiin silmittömästi (*Cato Manor...* 2002; Taylor 2002). Tilanteen rauhoituttua Cato Manoriin virtasi yhä ihmisiä, ja väkiluku kasvoikin 150 000:een 1950-luvulla (*Cato Manor...* 2000: 1).

Vuoden 1955 rotuerottelulaki (Group Areas Act), joka määräsi eri etniset ryhmät asumaan

omilla alueillaan, antoi valkoisille vallanpitäjille muodollisen oikeuden tyhjentää alue. Se, että valtaosa asujaimistosta oli lisäksi täysin oma-aloitteisesti syntynyt ja siksi laitonta, vain lisäsi poliittikkojen ja rakennuttajien intoa tuhota alue. Ihmiset pakkosirrettiin mustien ja intialaisten Kwa-Mashun, Umlazin ja Chatsworthin asuinalueille. Cato Manorin alue pysyi tyhjänä 1960-luvun puoliväliä seuranneen neljännesvuosisadan (*Cato Manor...* 2000: 1).

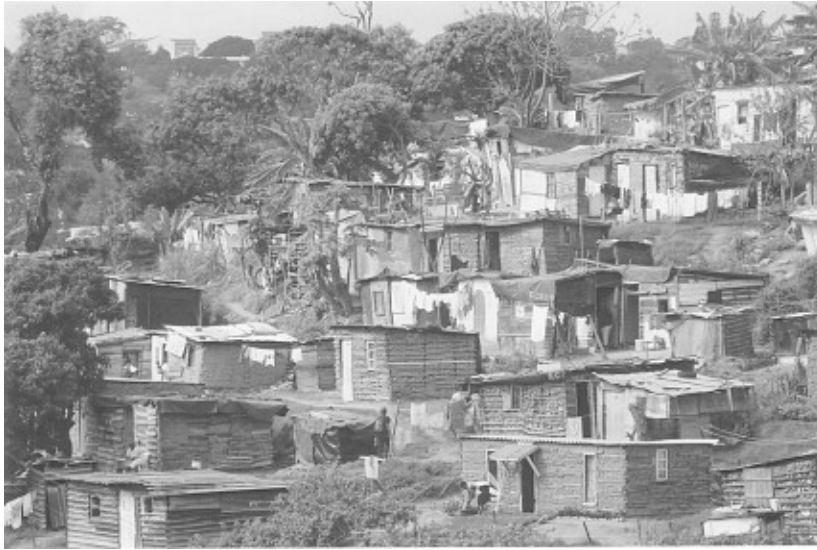
Cato Manorin uusi nousu

Rotuerottelupolitiikan päättymisen ja demokratian voimistuminen Etelä-Afrikan tasavallassa 1980-luvun lopulla antoivat sysäyksen Cato Manorin kehittämiseksi. Alueelle alkoi taas nousta suunnitelmattomia asumuksia Durbanin työpaikkojen houkuttelemisena. Viranomaisten ja paikallisten aloitteentekijöiden yhteistyön tuloksena syntyi lopulta kehitysliitto Cato Manor Development Association (CMDA) vuonna 1993 (*Cato Manor...* 2000: 1) (kuva 2). Sen tehtävänä on kehittää Cato Manorista viihtyisiä ja turvallinen 170 000 asukkaan alue.

Vajaa puolet Cato Manorin 2 000 hehtaarin koisesta alueesta kuuluu kehitysprojektin piiriin (Taylor 2002). Nykyään siellä asuu 80 000 ihmistä, kun koko suur-Durbanin väestömäärä liikkuu miljoonan tietämissä. Projektin tavoitteena on rakentaa tai perusparantaa 25 000 asuntoa ja luoda saman verran vakituksia työpaikkoja (*Cato Manor...* 2000: 2). Erityisen tärkeäksi on koettu syrjäytymisvaarassa olevien köyhien asumisturvallisuuden kohentaminen sekä Cato Manorin ja vaurasempien alueiden julkisten palvelujen välisten raikeiden erojen madaltaminen (kuva 3).

Julkisia palveluja onkin luotu ja parannettu Cato Manorissa. Alueelle on rakennettu monitoimikeskuksia, joissa on muun muassa peruskouluja, lukioita, kirjastoja, yleisölle tarkoitettuja muita tiloja (*community halls*) ja urheilukenttiä. Monitoimikeskusten ulkopuolella on näiden julkisten palvelujen lisäksi esikouluja, terveyskeskuksia, ostoskeskuksia, toimistorakennuksia, teollisuusalueita, toreja ja puistoja. Myös teiden, viemärien, vesijohdojen, sähköverkon, katuväläistuksen ja telekommunikaatioverkon kehittämiseen on kiinnitetty erityistä huomiota.

Kehitysprojektin rahoituksesta on suurelta osin vastannut vuodesta 1997 alkaen Euroopan unionin Etelä-Afrikan jälleerakennus- ja kehitysohjelma. Muita tärkeitä yhteistyökumppaneita ovat Etelä-Afrikan asuntoministeriö, KwaZulu-Natalin maakuntahallitus, Durbanin kaupunki (eThekwinin kunta), Durbanin kaupungin osien toimielimet sekä Leedsin ja Rotterdamin kaupungit Britanniasta ja

Kuva 3. Cato Manorin köyhimmissä alueissa riittää vielä kehitettävää (Kuva kirjoittajan, 08/02).

Alankomaista. Lähivuosina yksityisen sektorin investointien odotetaan kasvavan merkittävästi, kun julkisen sektorin rahoitus alueelle supistuu (*Cato Manor...* 2000: 2).

Vaikka projekti on ulkopuolisen rahoituksen aikaansaannos, sen työntekijät ovat usein catomanorilaisia asfalttimiehistä opettajiin. Siten projektin yhtenä tavoitteena on kehittää ja tukea paikallisten ihmisten taitoja, luoda alueelle työpaikkoja ja tarjota paikallisille pienyrittäjille taloudellisia yhteistyömahdollisuuksia suuren julkisen projektin puitteissa. Onnistuessaan kehitysprojektin opeksia voidaan hyödyntää muuallakin.

Cato Manorin kehityshankkeen innovatiivisimpia saavutuksia ovat olleet rakennustyytit ja kotitalouksien lainajärjestelmä. Perhe voi ostaa talon pienellä pääomalla ja laajentaa sitä myöhemmin mahdollisuuksiensa ja tarpeidensa mukaan. Koulurakennusten kustannukset on pidetty erittäin alhaisina, jotta fyysinen infrastruktuuri ei hidastaisi asukkaiden henkisen ja sosiaalisen pääoman kartuttamista. Myös yleisölle tarkoitettuja tiloja voidaan tarpeen tullen muokata helposti uusiin tarkoituksiin sopiviksi. Kotitalouksien lainajärjestelmä mahdollistaa vähävaraisille ihmisille rahoituksen kodin rakentamista tai korjaamista varten.

Kuvat 1 ja 3 havainnollistavat oivasti alueen kronologista ja koko maan ideologista kehitystä, vaikka ne onkin otettu samaan aikaan. Lähtökohdista voidaan pitää kuvan 3 kaltaista luvatta rakennettua, epäjärjestelmällistä ja tulotasoltaan köyhää slummiä, jollainen Cato Manor suurelta osin aikoinaan oli. Durbanin viranomaisten ja kehitysprojektin rahoittajien tavoitetta puolestaan heijastaa

kuvan 1 kaltainen suunniteltu, järjestelmällinen ja tulotasoltaan keskiluokkainen pientalolähiö. Tyypillisestä ilman ohjausta syntyneen asuinalueen epäsymmetriasta siirrytään näin ollen kehityksen myötä kuuliaisiin riveihin. Myös perinteinen afrikkalainen savi + riuku -rakennustyyli saa väistyä eurooppalaisen elementti- ja tiilirakentamisen tieltä.

Siirtymä sekamelskasta yhdenmukaisuuteen kuvastaa laajemminkin Etelä-Afrikan tasavallan traumaattista historiaa ja nykypäivää: kun rotuerottelupolitiikan aikana eri etniset ryhmät pakotettiin maantieteellisesti omiksi yhteisöikseen, nykyään kansakunnan on hyvä näyttää yhtenäiseltä. Samalla kuitenkin modernisaatioon kiinteästi liittyvä individualismi valtaa alaa perinteiseltä yhteisöllisyydeltä ja alkuperäisväestön elämämuoto supistuu kiiltäväkantisten kuvakirjojen sivuille ja turisteille tarkoitettujen matkamuistokojujen hyllyille.

Cato Manorin paikalliskehityshanke Natalin yliopiston opetuksessa

Cato Manor sijaitsee aivan Natalin yliopiston läheisyydessä. Yliopiston yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden sekä maantieteen opetuksessa onkin käytetty Cato Manoria ja sen kehitysprojektia ahkerasti hyväksi. Opiskelijoiden on mahdollista tutustua apartheidin historiaan, oman yhteiskuntansa monikulttuurisuuteen ja osallistavien menetelmien soveltamiseen kehitysprojekteissa Cato Manoriga.

Luentojen ja tutustumisretkien lisäksi opiskelijoiden on mahdollista tehdä esitelmiä, tutkielmia

ja projektitöitä Cato Manorista. Erilaiset projekti-työt voivat olla osallistavia siten, että opiskelija osallistuu itse konkreettisesti jonkin yhteistyökumppanin toimintaan ja laatii havainnoistaan raportin projektin päätteeksi.

Myös Cato Manorin matkailuhankkeessa yliopistolla on tärkeä rooli. Alueelle järjestetään retkiä, joilla matkailijat voivat tutustua paikallisten asukkaiden elämään, rakennuksiin, julkisiin projekteihin ja tehdä ostoksia sikäläisessä taide- ja kulttuurikeskuksessa. Yliopisto tuottaa tietoa alueesta ja sen kehityksestä vierailijoiden käyttöön: retkiin voi jopa kuulua asiantuntijan alustus yliopistolla.

Lopuksi

Suomessakin olisi hedelmällistä hyödyntää Cato Manorin tai vastaavan projektin kokemuksia maantiedon ja yhteiskuntaopin opetuksessa. Oppilas voisi esimerkiksi ryhmätyönä laatia pienimuotoisen selvityksen jostakin julkisesta kehitysprojektista Internetin tarjoaman materiaalipaljouden avulla. Cato Manorista löytää kosolti tietoa CMDA:n verkko-osoitteesta <<http://www.cmda.org.za>>. Sivulla on mahdollista seurata projektin eri vaiheiden toteutumista, tarkastella taustavaikuttajien listaa, katsella kuvia niin julkisista rakennuksista kuin yleensä maisemasta tai perehtyä catomanorilaisten omaan sähköiseen tiedotuslehteen.

Jos haluaa pohtia Etelä-Afrikan yhteiskunta-historiaa nimenomaan eri väestöryhmien välisen ongelmallisten suhteiden näkökulmasta, kannattaa muistaa, että CMDA on projektin virallinen toteuttaja eikä sen materiaalista löydä kieltei-

siä asioita. Oppilas voisi keskittyä siihen, mitä aineisto ei paljasta: Mitä Cato Manorin kehitysprojekti kertoo Etelä-Afrikan menneisyydestä, miten asiat ovat muuttuneet (vai ovatko?), miten etninen ja sosiaalinen tasa-arvo toteutuvat Cato Manorissa, ja miltä alueen ja koko maan tulevaisuus voisi näyttää?

Cato Manorin merkitys paikallistuntemuksen ja historiallisen itsetutkiskelun lähteenä on kiistaton. Tilinteko lähihistorian kanssa onnistuu parhaiten avoimen ja tasa-arvoisen yhteistyön kautta. Tulevaisuus näyttää, voidaanko Cato Manorin kehityshankkeen opetuksia soveltaa muuallakin Etelä-Afrikassa ja ulkomailla.

KIRJALLISUUS

- Cato Manor development report: status report 2000* (2000). 21 s. Cato Manor Development Association, Durban.
- Cato Manor tourism: the history, the future of Umkhumbane* (2002). Esite. Cato Manor Development Association, Durban.
- Donaldson, R., J. Bähr & U. Jürgens (2002). An assessment of inner city change in Pretoria. Esitelmä IGU:n alueellisessa konferenssissa. Durban, 4.–7.8.2002.
- Jürgens, U., J. Bähr & R. Donaldson (2002). A comparison of ethnic, social and economic transformation in selected South African cities. Esitelmä IGU:n alueellisessa konferenssissa. Durban, 4.–7.8.2002.
- Parnell, S. & S. Oldfield (2002). Beyond segregation: exclusion in the South African city. Esitelmä IGU:n alueellisessa konferenssissa. Durban, 4.–7.8.2002.
- Taylor, F. (2002). Housing units or neighbourhoods – the challenge of integrated development planning. Esitelmä Natalin yliopistolla. Durban, 6.8.2002.